

RESSENYES

GARCIA, Joe (2010)
The Secret Web of Intrigue
 Gibraltar: Panorama Publishing
 ISBN: 978-0-9583026-0-9

El títol d'aquest llibre despista. No grinyolària, segurament, imprès a la portada d'una novel·la de John Le Carré. Si bé no es tracta d'una novel·la d'espionatge, val a dir que tampoc no som davant d'una publicació acadèmica en sentit estricte. Tanmateix, afortunadament, la recerca geogràfica també es nodreix de bibliografia confeccionada més enllà dels murs de l'acadèmia. Al llibre, hi trobem un recull d'articles escrits pel periodista gibraltarenc Joe Garcia en el transcurs dels darrers cinquanta anys. Les peces han estat publicades a les pàgines de rotatius com ara *Financial Times*, *The Guardian*, *El País* o *The Wall Street Journal*. Tots els articles pivoten al voltant de la famosa pedra a la sabata d'Espanya de què parlava Peter Gold (1994): Gibraltar. Tot un univers geopolític. La lectura de *The Secret Web of Intrigue* permet reconstruir la història recent de les controvèrsies hispanobritàniques sobre aquest territori, així com també la de les distorsions econòmiques i socials a les quals ha estat —i segueix estant— sotmès.

En termes generals, els textos estan organitzats de manera cronològica. L'en-

carregat de donar el tret de sortida al recull, però, no és el més antic, sinó un de datat l'any 2002, titulat «The strait and narrow of Gibraltar» i publicat a la revista *The National Interest*. Aquest text, juntament amb el resum d'una conferència realitzada per l'autor l'any 2008 a la Universitat de Màlaga sobre estratègia militar a Gibraltar, conformen la posada en escena del llibre. Aquesta primera secció sintetitza l'evolució del contenciós sobre Gibraltar d'ençà de la rúbrica del Tractat d'Utrecht (1713). Prepara el terreny per al que vindrà després: un recull d'articles farcits de referències a l'espionatge, converses secretes, declaracions conjuntes, cròniques sobre el tancament i l'obertura de la frontera, incomoditats diplomàtiques, referèndums, paral·lelismes amb Hong Kong, Ceuta, Melilla i les Malvines, etc.

Com a complement d'aquesta contextualització, a la darrera part de llibre, s'hi recullen els tractats i els acords al voltant dels quals han orbitat els estira-i-arronxes hispanobritànics relatius a Gibraltar: l'article X del Tractat d'Utrecht, l'Acord de Lisboa (1980), l'Acord de Brussel·les

de (1984), l'Acord sobre l'Aeroport (1987), la Declaració Trilateral (2004), el Comunicat de Còrdova (2006) i, fins i tot, la transcripció d'una intervenció de l'aleshores ministre d'Afers Exteriors britànic, Jack Straw, en relació amb les negociacions sobre la sobirania compartida de Gibraltar (2002).

La literatura publicada a l'entorn del contenciós de Gibraltar no és escassa. Encara que no en trobem des de totes les vessants acadèmiques amb la mateixa intensitat, la circumstància geopolítica de «la roca» ha estat font de nombroses investigacions (Ballesteros, 2005; Del Valle Gálvez, 2006; Gold, 2009). Algunes d'aquestes contribucions, sense cap mena de dubte, expliquen els camins seguits pel conflicte sobre Gibraltar d'una manera molt més exhaustiva i entenedora que no pas el llibre que ens ocupa. La vàlua d'aquest recull d'articles de Joe Garcia rau en la narrativa periodística que ens ofereix sobre el conflicte. Dit d'una altra manera, el que el llibre de Garcia afegeix al corpus bibliogràfic sobre el conflicte de Gibraltar és la possibilitat de sentir com bategaven els acords i els desacords bilaterals (i les conseqüències que comportaven) en el moment en què s'estaven produint.

Resulta particularment interessant, per exemple, poder llegir els articles escrits per Garcia abans i després de dos moments clau en la història de Gibraltar: el tancament (1969) i l'obertura (1982) de la *verja*. Un article publicat l'any 1971 al *Financial Times*, per exemple, reflecteix com, ja poc temps després de tancar la frontera, l'economia gibraltarenca no mostrava els símptomes d'ofegament que havia previst el règim franquista. Garcia (p. 38) assegura que, òbviament, les autoritats espanyoles havien menystingut la capacitat de resistència i l'adaptabilitat de l'economia gibraltarenca. Si bé és cert que les restriccions imposades pel tancament de la tanca van dinamitar completament

la dinàmica econòmica i l'estil de vida existent fins aleshores, les conseqüències començaven a mostrar-se molt menys devastadores del que el govern espanyol desitjava. No estaven avançant, ans al contrari, en la direcció del canvi en la sobirania del territori.

De fet, malgrat el sotrac general inevitable induït per l'aïllament, per a Gibraltar, el setge va suposar l'oportunitat de reorientar la seva estratègia econòmica. Recolçant-se sobre les espatlles de les injeccions pressupostàries del Regne Unit i de la fiscalitat paradisiàca, l'economia de la colònia va esdevenir més robusta i més autosuficient. Va passar a ser, per tant, menys vulnerable envers les pressions espanyoles. L'article de Garcia explica el procés de reconversió econòmica des de la quotidianitat. Testimonia, per exemple, com la imposició de l'aïllament respecte a Espanya va comportar que la població de Gibraltar, per força, deixés de gastar diners frontera enllà i, de retruc, reanimés el comerç local. També es fa ressò, per descomptat, d'un dels trasbalsos econòmics, socials i emocionals més importants causats per la maniobra franquista: l'esquarterament de la dinàmica laboral transfronterera. Amb el tancament de la tanca, els treballadors transfronterers de la Línea de la Concepción van perdre la feina, i la mà d'obra espanyola va ser substituïda per mà d'obra marroquina i britànica. La substitució de la mà d'obra no va ser una tasca senzilla. Els treballadors transfronterers de la Línea de la Concepción, evidentement, no feien nit a Gibraltar, dormien a casa seva. Haver d'importar mà d'obra des d'altres indrets va implicar haver d'allotjar els treballadors a l'interior del territori, això aguditzà els problemes d'espai i d'habitatge que ja es patien i amb els quals encara en l'actualitat ha de conviure Gibraltar.

Cal tenir en compte que el tancament de la frontera també va contribuir a transformar les actituds i les percepcions de la

població de Gibraltar envers Espanya. Va suposar un element decisiu en el procés de construcció i enfortiment de la identitat gibraltarenca. Les mesures de força implementades pel règim franquista per tal de recuperar la sobirania de Gibraltar van provocar l'allunyament emocional dels gibraltarencs. L'estratègia d'ofegament econòmic no va esdevenir efectiva i, a més a més, va dinamitar un bon nombre de ponts simbòlics que comunicaven la població de la colònia amb el seu entorn territorial. És obvi que, dit de manera planera, a la dictadura del general Franco el tret li va sortir per la culata. Quelcom similar succeiria uns quants anys més tard en el context d'un altre govern dictatorial, a l'Argentina, en relació amb un altre territori disputat amb el Regne Unit: les illes Malvines. Però, en qualsevol cas, això són figures d'un altre paner.

Actualment, en el marc del nou escenari obert per la Declaració de Còrdova de setembre de 2006, la reconstrucció dels darrers cinquanta anys esdevé certament pertinent. Ajuda a comprendre les dificultats amb les quals han topat les parts implicades a l'hora de normalitzar la dinàmica transfronterera entre els dos costats de la *verja* més famosa de la península Ibèrica.

Les cinc dècades de trajectòria professional de Joe Garcia coincideixen amb un moment clau, en el qual les relacions entre banda i banda de la frontera gibraltarenca han entrat en una fase de recuperació de la normalitat. Sembla clar que aquesta normalitat no podrà ser mai plena, mentre segueixi existint la disputa territorial. El problema de fons no està resolt. Tanmateix, tal com demostra el curs recent dels esdeveniments, l'aprofundiment de la dinàmica de cooperació i comunicació sí que pot conduir a assolir nivells de satisfacció acceptables als dos costats del perímetre que permetin l'alleugeriment de la quotidianitat transfronterera.

Per descomptat, els Acords de Còrdova no constitueixen la primera iniciativa dels governs espanyol i britànic orientada a cercar una solució al contenciós de Gibraltar. Des de la fi de la dictadura franquista, les declaracions i els comunicats conjunts s'han anat succeint. Les negociacions sobre la sobirania comparada dutes a terme pels executius de José María Aznar i de Tony Blair durant els anys 2001 i 2002 van suposar el darrer esforç bilateral (fallit) d'avançar cap a la resolució del conflicte.

La posada en marxa, l'any 2004, del Fòrum de Diàleg sobre Gibraltar va suposar un punt d'inflexió determinant. La característica principal d'aquest fòrum rau en la seva condició trilateral. Gibraltar també hi participava. De la mateixa manera, resulta cabdal el fet que la promoció de la cooperació local i transfronterera economicosocial entre Gibraltar i el Camp de Gibraltar constituís una de les prioritats del Fòrum. Els acords perseguen aprofundir en la cooperació sense haver de fer front a la qüestió, sempre espinosa, de la sobirania. L'objectiu que els va impulsar era assolir resultats ràpidament visibles, beneficiosos per a la població, a fi i a efecte de superar la desconfiança que presidia les relacions entre Gibraltar i el seu entorn d'ençà del tancament de la tanca el 1969.

L'any 2004, en el marc d'aquesta dinàmica de diàleg, també es va crear la Comissió Mixta de Cooperació i Col·laboració entre Gibraltar i la Mancomunitat de Municipis de la Comarca del Camp de Gibraltar. Durant el període 2004-2006, van tenir lloc cinc rondes formals de negociació celebrades a Màlaga, Faro, Mallorca, Kent i Londres. Les negociacions van desembocar en els Acords de Còrdova, rubricats el 18 de setembre de 2006.

Tal com s'ha assenyalat anteriorment, el llibre de Joe Garcia inclou el text dels Acords de Còrdova (p. 165-177). Quan els llegim, ens adonem, entre altres coses,

dels esforços fets, a banda i banda, per tal de facilitar el consens i l'apropament de postures. Una de les conseqüències lògiques de l'existència d'una disputa territorial com la que afecta Gibraltar és la conceptualització diferent de la frontera del territori en qüestió que realitzen els actors implicats. Per a Espanya, la tanca no és una frontera. És només una *verja*. Per al Regne Unit, en canvi, sí que ho és. El text dels acords tira pel dret i gestiona la discrepància d'una manera escrupolosament diplomàtica. Sempre que sorgeix la necessitat d'emprar el concepte en qüestió, es recorre a la fórmula *verja/frontera*, en la versió espanyola, i *fence/frontier*, en la versió anglesa. Es tracta d'un exemple clar de la voluntat d'avançar en matèria de cooperació i comunicació sense haver d'obrir la caixa dels trons de la sobirania. La voluntat de no encallar-se en el llenguatge, en aquest cas, va permetre assolir acords orientats a agilitzar la circulació de persones, vehicles i mercaderies entre Gibraltar i el Camp de Gibraltar.

Juntament amb els acords sobre les pensions dels antics treballadors espanyols de Gibraltar, les telecomunicacions i la cooperació cultural, un altre dels punts importants dels acords és el que estableix les bases per aconseguir un «ús millor de l'aeroport de Gibraltar». També, en aquest cas, el que preveuen els acords evita endinsar-se en el fangar de la sobirania. Els Acords de Còrdova contemplen la construcció d'una terminal contigua al costat sud de la frontera (Gibraltar), que permetrà accedir a l'aeroport des del costat nord (La Línea de la Concepción).

A més a més. s'hi identifiquen tres tipus de passatgers. En primer lloc, els que provenen o tenen com a destinació el costat nord de la frontera (Espanya) i que volen agafar o baixar d'un avió amb destinació o procedència de qualsevol aeroport espanyol. Aquests passatgers entraran i sortiran de la terminal a través d'un

accés directe al costat nord de la frontera. Atès que el costat nord de la frontera és territori Schengen, aquests passatgers seran tractats com si no haguessin abandonat l'espai que hi pertany (tot i que, en sentit estricte, hauran aterrat o s'estaran enlairant des de territori no-Schengen). Un segon tipus de viatger el constituïran aquells qui vinguin del costat sud de la frontera (és a dir, de Gibraltar) i desitgin entrar a qualsevol aeroport espanyol (és a dir, de la zona Schengen). Aquests passatgers hauran de passar un control per part de funcionaris espanyols situats al costat nord de la tanca. El tercer tipus de viatger serà constituït per aquells passatgers que vinguin de la zona Schengen i que vulguin sortir-ne amb destinació al costat sud de la tanca (Gibraltar). En aquest cas, els passatgers s'hauran de sotmetre als controls de sortida de l'espai Schengen, que efectuaran funcionaris espanyols des del costat nord de la frontera. En acabat, avançaran fins a la posició des de la qual les autoritats gibraltarenques duran a terme els controls d'entrada a Gibraltar.

El cas de la gestió de l'aeroport mostra que les pràctiques de cooperació transfronterera previstes als Acords de Còrdova de 2006 poden arribar a ser complexes. El llibre de Joe Garcia mostra que el camí que s'ha hagut de recórrer per fer-les possible encara n'ha estat més. En escenaris com el de Gibraltar, marcats per les disputes territorials, la implementació d'iniciatives de cooperació transfronterera esdevenen, certament, més complexes que en d'altres casos. El clima de recuperació de confiança i de paulatina recomposició del diàleg entre tots dos costats de la *verja* que s'ha anat teixint a la regió d'ençà de la rúbrica dels Acords de Còrdova sembla suggerir que, malgrat la complexitat, les susceptibilitats i les renúncies que cal fer als actors implicats, els costos de la no-cooperació transfronterera poder ser superiors als de la cooperació. Entre

l'immobilisme i el capgirament del mitjà de la sobirania, existeix un gran marge de maniobra.

Referències bibliogràfiques

- BALLESTEROS, A. (2005). *Los contenciosos de la política exterior de España*. Ceuta: Instituto de Estudios Ceutíes.
- GOLD, P. (1994), *A Stone in Spain's Shoe. The Search for a Solution to the Problem of Gibraltar*. Liverpool: Liverpool University Press.
- (2009). «The Tripartite Forum of Dialogue: Is this the Solution to the

“Problem” of Gibraltar?». *Mediterranean Politics*, 14 (1), 79-97.

- VALLE GÁLVEZ, A. del (2006). *Agreement of the Forum of Dialogue on Gibraltar: Plans for Normalisation*. Real Instituto El Cano, 107/2006. [http://www.realinstitutoelcano.org]

Xavier Ferrer Gallardo
Radboud University Nijmegen
Nijmegen Centre for Border Research
X.ferrergallardo@fm.ru.nl

GAUCHON, Pascal i HUISSOUD, Jean-Marc (coord.) (2009)
Les 100 Lieux de la Géopolitique
París: Presses Universitaires de France, 128 p.
ISBN: 9782130583448

Què és la geopolítica? De què parlem exactament quan usem el terme *geopolítica*? Sens dubte, es tracta d'un concepte de definició complexa. Per què? Doncs, probablement, perquè l'extraordinària càrrega de significat que ha anat acumulant al llarg del temps l'ha anat, en certa manera, desbordant. Des que, l'any 1899, i influenciat pel socialdarwinisme de Ratzel, Rudolf Kjellen va emprar el terme per primera vegada, la seva significació s'ha anat eixamplant de manera extraordinària. A mesura que se n'ha anat generalitzant la utilització, també ho ha anat fent el nivell d'imprecisió. La perspectiva dels anys indica que les definicions del concepte han anat variant en el temps i en l'espai. Per descomptat, l'eco de la geopolítica no ressona de la mateixa manera en els contextos acadèmics de l'Alemanya dels anys trenta, la França dels anys setanta, els Estats Units dels anys noranta o en les informacions que els mitjans de comunicació global confeccionen en l'actualitat.

Com és sabut, en acabar la Segona Guerra Mundial, el terme va ser con-

demnat a l'ostracisme. A causa de les derives nazis de la *Geopolitik* de Haushofer, el concepte i el moviment acadèmic que pivotava al seu voltant es van envoltar d'una aurèola de totalitarisme de la qual trigarien dècades a desempallegar-se. Tot i que l'estigma hitlerià no va impedir que la geopolítica seguís fent fortuna en contextos tenebrosos, com ara, per exemple, a les acadèmies militars de l'Argentina o del Xile dictatorials —cal recordar que Augusto Pinochet va ser professor de geopolítica a l'acadèmia de guerra de Xile—, el terme va adquirir connotacions nefastes.

La publicació del llibre *La Géographie, ça sert, d'abord à faire la guerre* (1976), d'Yves Lacoste, això no obstant, va constituir un punt d'inflexió determinant en l'evolució del concepte i de la disciplina. En el clima en què apareix el llibre (i en el qual es distribueixen els primers volums de la revista *Hérodote*), la geopolítica es va anar organicitant, de mica en mica, del llast organicista i filonazi que l'havia acompanyat. Dotat de nous